

Н. М. Зільник

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
ст. викл. кафедри цивільного права та процесу

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОЛОГІЧНУ СЕРТИФІКАЦІЮ ЯК ФУНКЦІЮ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

© Зільник Н. М., 2016

Розглянуто комплексне дослідження проблем екологічної сертифікації. На основі аналізу наукової літератури та юридичних словників визначено поняття та характерні особливості екологічної сертифікації. Запропоновано закріпити на законодавчому рівні поняття екологічної сертифікації за допомогою прийняття Закону про екологічну сертифікацію. Наголошено, що запровадження екологічної сертифікації відповідатиме вимогам світової спільноти, потребам споживача в отриманні нешкідливої продукції для власного здоров'я, а також сприятиме охороні навколишнього природного середовища.

Ключові слова: сертифікація, екологічна сертифікація, стандарти, державне управління, навколишнє природне середовище.

Н. М. Зильник

К ВОПРОСУ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СЕРТИФИКАЦИИ КАК ФУНКЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Статья посвящена комплексному исследованию проблем экологической сертификации. На основе анализа научной литературы и юридических словарей определено понятие и характерные особенности экологической сертификации. Предложено закрепить на законодательном уровне понятие экологической сертификации, путем принятия Закона об экологической сертификации. Отмечено, что введение экологической сертификации отвечать требованиям мирового сообщества, потребностям потребителя в получении безвредной продукции для собственного здоровья, а также будет способствовать охране окружающей среды.

Ключевые слова: сертификация, экологическая сертификация, стандарты, государственное управление, окружающая естественная среда.

N. M. Zilnyk

THE ISSUE OF ENVIRONMENTAL CERTIFICATION AS A FUNCTION OF STATE GOVERNMENT

The article is devoted to the complex research problems of environmental certification. By the analysis of scientific literature and legal dictionary the concept and characteristics of environmental certification have been defined. The concept of environmental certification to consolidate on the legislative level has been proposed, through the enactment of law about environmental certification. Has been emphasized that the introduction of environmental certification meets the requirements of the international community, the consumer needs to obtain harmless products for his health and promote environmental protection.

Key words: certification, environmental certification, standards, state government, environment.

Постановка проблеми. У наш час розвиток економіки України відбувається під впливом глобалізації світових економічних відносин, що проявляється у збільшенні обсягів використання природних ресурсів та рівнів забруднення навколишнього природного середовища, а також у зростанні запитів суспільства щодо формування екологічно безпечних територій, технологій,

продукції, послуг. З огляду на світові економічні, екологічні та соціальні процеси надзвичайно актуальною є екологічна сертифікація продукції, послуг, об'єктів навколишнього природного середовища, що відповідає сучасним умовам розвитку механізмів контролю стану навколишнього природного середовища.

Тому важливо зауважити, що екологічна сертифікація має дуже важливе значення насамперед для споживачів продукції, адже все більше і більше людей турбується про екологічність і нешкідливість продукції для власного здоров'я та навколишнього природного середовища.

Так, дослідження вибраної тематики є актуальним та необхідним у науково-теоретичному і практичному аспектах.

Стан дослідження. Питання екологічної сертифікації були і є об'єктом наукових досліджень в економічній, юридичній і технічній сферах. До окремих аспектів цієї проблеми звертаються у своїх працях В. І. Андрейцев, М. Т. Бакка, Г. І. Балюк, Р. І. Бойцар, В. М. Завгородня, Н. Л. Ільїна, В. М. Комарницький, Н. Р. Малишева, О. М. Пашенко, В. У. Реут, П. М. Скрипчук, Л. І. Сопільник, В. І. Степник, В. В. Тарасова та інші. Проте в умовах вступу України до Європейського Союзу, виникає необхідність чіткого визначення поняття “екологічна сертифікація” на законодавчому рівні та з'ясування інших проблемних питань, пов'язаних екологічною сертифікацією.

Метою цієї статті є аналіз юридичної літератури та чинного законодавства у контексті визначення поняття та характеристики екологічної сертифікації як одного з елементів екологічного управління.

Виклад основного матеріалу. Одним з інструментів державної екологічної політики, дієвим елементом екологічного управління, а також адміністративно-правовим засобом механізму охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки є екологічна сертифікація [1].

Екологічна сертифікація – це один із нових видів сертифікації, який спрямований на стимулювання виробників до впровадження таких технологічних процесів та розроблення таких товарів, які б найменшою мірою забруднювали навколишнє природне середовище і надавали споживачам гарантію безпеки продукції для життя, здоров'я, майна громадян та середовища проживання. Вона доповнює звичайну сертифікацію і в деяких випадках є обов'язковою [2, с. 4].

Враховуючи те, що екологічна сертифікація є елементом загальної сертифікації, то на розуміння поняття “екологічна сертифікація” впливають підходи щодо трактування загальної категорії “сертифікація” [3, с. 184].

Як стверджують науковці, сертифікаційна діяльність є обов'язковою частиною обґрунтування можливості здійснення підприємницької діяльності і тим самим охоплюється поняттям її легалізації. Сертифікація спрямована на забезпечення прав споживачів та підтримання авторитету національного товаровиробника на ринках товарів, послуг та робіт [4, с. 124].

Своєю чергою, сертифікаційна діяльність полягає у проведенні експертизи та підтвердженні сертифікаційним органом характеристик та якостей продукції, послуг та процесів; атестації виробництва на підприємствах, які виробляють продукцію, надають послуги, виконують роботи та здійснюють технологічні процеси [5, с. 536].

Водночас сертифікація продукції є одним із способів забезпечення високої якості продукції, підвищення наукової і торговельно-економічної співпраці між країнами, зміцнення довіри між ними [6, с. 354].

Тому можемо констатувати, що сертифікація – це один із ефективних методів, який широко застосовують у світовій практиці і дає змогу на основі дослідження продукції в спеціалізованих лабораторіях (центрах) забезпечити захист прав споживачів, давши йому достовірну та об'єктивну інформацію про властивості продукції, її характеристику й відповідність стандартам.

Що ж стосується поняття сертифікації, то в перекладі з латині сертифікація означає “зроблено правильно”. Для того, щоб переконатися в тім, що продукт “зроблений правильно”, треба знати, яким вимогам він повинний відповідати і у який спосіб можливо одержати достовірні докази цієї відповідності. Загально визнаним способом такого доказу слугує сертифікація відповідності [7, с. 101].

У довідково-енциклопедичній літературі сертифікація розглядається як: 1) підтвердження відповідності якісних характеристик тому рівню, який вимагається стандартом якості [8, с. 570]; 3) система заходів і дій, які підтверджують відповідність фактичних характеристик продукції вимогам міжнародних стандартів, рекомендацій та інших документів, чинних на світовому ринку чи в окремій країні; 4) процедура, згідно з якою уповноважений орган документально засвідчує відповідність продукції, фахівців, систем якості, систем управління тощо законодавчо установленим вимогам [9, с. 679]; 5) комплекс дій, виконуючи які, уповноважений державний орган перевіряє і засвідчує відповідність будь-якої продукції вимогам нормативних документів [10, с. 300]; 6) процедура, за допомогою якої третя сторона письмово посвідчує, що продукція або послуга відповідає встановленим вимогам [11, с. 156].

На думку В. С. Щербини, сертифікація – це підтвердження відповідності якості продукції та послуг вимогам стандартів, здійснюється з метою запобігання наданню послуг та реалізації продукції, небезпечних для життя, здоров'я та майна громадян і довкілля, сприяння споживачеві в виборі продукції, створення умов для участі суб'єктів господарювання в міжнародній економічній, науково-технічній співпраці та міжнародній торгівлі [12, с. 37].

М. І. Шаповал стверджує, що сьогодні сертифікація продукції є одним з найважливіших механізмів управління якістю продукції, який враховуючи об'єктивну оцінку третьої сторони може надати для споживача не тільки підтвердження про її придатність та якість, а і безпеку, екологічність та конкурентоздатність [13, с. 79].

Л. В. Лосюк пропонує розглядати її як дію, що підтверджує за допомогою знака або сертифіката відповідність виробу вимогам, певним стандартам чи технічним умовам. За допомогою сертифікації уповноважені особи надають письмову гарантію, що продукція, товари чи послуги відповідають заданим вимогам [14, с. 2].

На законодавчому рівні поняття сертифікації визначено у ст. 1 Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності”, згідно з яким сертифікація – це підтвердження відповідності третьою стороною (особою, яка є незалежною від особи, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що заінтересована в такому об'єкті як споживач чи користувач), яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу [15].

Треба зазначити, що майже аналогічне визначення наводиться і в Настановах ISO (1991 р.), де вказується, що сертифікація належить до однієї з процедур підтвердження відповідності продукції заданим вимогам і визначається як “процедура за допомогою якої третя сторона письмово завіряє (сертифікатом відповідності), що продукція, процес чи послуга відповідає заданим вимогам” [16, с. 71].

Згідно з ДСТУ 3410-96 *сертифікація* – процедура, за допомогою якої третя сторона дає письмову гарантію, що продукція, процес або послуга відповідає заданим вимогам. Сертифікація передбачає підтвердження третьою стороною показників, характеристик і властивостей продукції, процесів і послуг на основі випробувань, атестації виробництва і сертифікації систем якості [7, с. 127].

Відповідно до ст. 13 Декрету Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію” сертифікація продукції в Україні поділяється на обов'язкову й добровільну [17].

Обов'язкова сертифікація передбачає відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів виготовленої продукції, а також перевірку та випробування її для визначення наявних характеристик з подальшим технічним наглядом [18, с. 47]. Вона здійснюється в межах державної системи управління суб'єктами господарювання з метою визначення відповідності продукції вимогам стандартів. Обов'язкова сертифікація продукції проводиться на її безпечність та екологічність з метою виходу на міжнародний ринок.

Добровільна сертифікація може проводитись з ініціативи виробника, продавця, споживача, державних органів, громадських організацій з метою перевірки відповідності продукції до існуючих стандартів [18, с. 48]. Без добровільної сертифікації продукція реалізується, зазвичай, за

цінами, у кілька разів нижчими від світових. Тому вона, підтверджуючи високу якість продукції, є необхідною умовою зміцнення ринкової позиції підприємств.

Сертифікацію продукції здійснюють уповноважені на те органи зі сертифікації – підприємства, установи й організації з метою:

- запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища;
- сприяння споживачеві в компетентному виборі продукції;
- створення умов для участі суб'єктів підприємницької діяльності в міжнародній економічній, науково-технічній співпраці та міжнародній торгівлі [17].

На нашу думку, сертифікацією в широкому розумінні є процедура, за допомогою якої визнаний в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції на основі наявних систем якості, з дотриманням встановлених законодавством вимог, що сприяють запобіганню небезпечних для життя, здоров'я та майна громадян і довілля надзвичайних подій техногенного змісту.

Щодо поняття екологічної сертифікації, то зокрема Н. Р. Малишева визначає екологічну сертифікацію як функцію управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, за допомогою якої визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність об'єкта сертифікації (продукції, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу) встановленим екологічним законодавством вимогам [19, с. 237].

Р. І. Бойцар, Л. І. Сопільник, В. І. Степник розглядають екологічну сертифікацію як добровільну форму гігієнічного тестування та висновку про можливість зарахування продукції до екологічної чистоти [2, с. 4].

На думку М. Т. Бакка та В. В. Тарасової, екологічна сертифікація – це діяльність з підтвердження відповідності об'єкта сертифікації природоохоронним вимогам, установленим чинним законодавством, державним стандартам та іншим нормативним документам, зокрема міжнародним і національним інших країн, введеним згідно із законодавством [20, с. 3].

В. М. Ладженський, Н. О. Телюра наголошують, що екологічна сертифікація – встановлення відповідності нормативам і вимогам природоохоронного законодавства з обов'язковою видачею сертифіката відповідності [21, с. 18].

П. М. Скрипчук під екологічною сертифікацією пропонує розуміти послідовну діяльність третьої сторони з використанням процедури екологічного аудиту, що забезпечує економічно доцільне та екологічно виважене управління природокористуванням з метою встановлення його відповідності соціо-еколого-економічним критеріям, потребам суспільства, законодавчо-нормативним документам України та міжнародних організацій [22, с. 61].

У доктрині екологічного права більшість авторів розглядають екологічну сертифікацію як одну із функцій управління в сфері екології [23, с. 32]. Відтак, відповідно до положень ст. 16 базового Закону України від 31 червня 1991 року “Про охорону навколишнього природного середовища” управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності [24]. Зокрема, на думку В. І. Андрейцева, екологічна сертифікація належить до інших (не визначених безпосередньо в Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”) функцій управління в сфері екології [25, с. 142].

З позицій В. У. Реут екологічною сертифікацією є комплекс робіт, що становить визначену законодавством діяльність незалежного від суб'єкта господарювання органу з проведення оцінки та документального засвідчення відповідності продукції (процесів, систем, персоналу) встановленим екологічним критеріям (вимогам законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічних норм) з метою захисту від забруднення навколишнього природного середовища та здоров'я людини [3, с. 186].

У зарубіжній літературі екологічна сертифікацію розглядають як розроблення, оформлення і контроль за використанням екологічних сертифікатів, які видаються державними органами

екологічної сертифікації й засвідчують відповідність екологічним стандартам і вимогам готової продукції, технологіям її виробництва і життєвого циклу загалом [26, с. 148].

Аналізуючи різні наукові бачення поняття екологічної сертифікації, треба зазначити, що в сучасній науці сформувалися три підходи до її розуміння. Прихильники першого (більшість науковців у сфері екологічного права) визначають екологічну сертифікацію як одну із функцій управління в сфері екології, за допомогою якої визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність об'єкта сертифікації встановленим екологічним законодавством вимогам [19, с. 237; 26, с. 148; 27, с. 121]. На думку інших, екологічна сертифікація – це діяльність третьої сторони, яка забезпечує необхідну впевненість у тому, що належно ідентифікована діяльність суспільства забезпечує дотримання законодавчо-нормативних положень та характеристик екологічної безпеки продукції, послуг, виробничих процесів щодо стану і раціонального використання навколишнього природного середовища [3, с. 186; 22, с. 61]. Треті ж вважають останню добровільною формою гігієнічного тестування та висновку про можливість зрахування продукції до екологічної чистоти [2, с. 4].

Така множинність поглядів вчених на екологічну сертифікацію свідчить про те, що в науковому колі ще не сформовано однастайності щодо неї. Проте узагальнивши можна зазначити, що практично всі автори пов'язують екологічну сертифікацію з функцією, засобом управлінського впливу, примусу і контролю [28, с. 79].

Щодо легального визначення поняття “екологічна сертифікація”, то воно закріплене на підзаконному рівні у Технічному регламенті з екологічного маркування, який затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2011 р. № 529. Відповідно до п. 3 вказаного регламенту, екологічна сертифікація – це процедура, під час якої визнаний в установленому порядку орган з екологічного маркування документально засвідчує відповідність продукції встановленим екологічним критеріям [29]. Проте у цьому випадку, слід погодитись з В. У. Реут, що таке визначення цього поняття не розкриває сутності процесу екологічної сертифікації та породжує необхідність його конкретизації [3, с. 184].

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, пропонуємо розглядати екологічну сертифікацію як процедуру документального підтвердження відповідності третьою стороною (особою, яка є незалежною від особи, що надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, що заінтересована в такому об'єкті як споживач чи користувач) продукції екологічним вимогам, встановленим чинним законодавством та міжнародними стандартами з метою захисту життя здоров'я та майна громадян і охорони навколишнього природного середовища. Відтак вважаємо за необхідне закріпити визначення поняття “екологічна сертифікація” на законодавчому, а не підзаконному рівні через прийняття закону України “Про екологічну сертифікацію”.

Так, в умовах активної Євроінтеграції нашої держави ефективно запровадження екологічної сертифікації відповідатиме вимогам світової спільноти, потребам споживача в отриманні нешкідливої продукції для власного здоров'я, а також сприятиме охороні навколишнього природного середовища.

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 грудня 2010 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/print1463743908801457>. 2. Екологічна сертифікація та маркування : метод. вказівки до самостійної роботи студентів з курсу “Основи сертифікації” для студентів спеціальності 7.000001, 8.000001 “Якість, стандартизація та сертифікація” / уклад.: Р. І. Бойцар, Л. І. Сопільник, В. І. Степник. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 36 с. 3. Реут В. Ю. До питання визначення поняття екологічної сертифікації / В. Ю. Реут // Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2013. – Вип. 182(1). – С. 182–187. 4. Підприємницьке право України: підручник / за заг. ред. Р. Б. Шишки. – Х. : Еспада, 2000. – 480 с. 5. Лосюк Л. В. Загальні аспекти законодавчого регулювання сертифікації в Україні. /

Л. В. Лосюк // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 535–538. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11llvcvu.pdf>

6. Димов Ю. В. Метрологія, стандартизація і сертифікація : учеб. для вузов. – 2-е изд. – М. : Питер, 2004. – 432 с.

7. Топольник В. Г. Метрологія, стандартизація, сертифікація і управління якістю : навч. посіб. / В. Г. Топольник, М. А. Котляр. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 211 с.

8. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь / А. Б. Барихин. – М. : Книжный мир, 2004. – 720 с.

9. Загородній А. С. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – 3-тє вид., доп. та перероб. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 844 с.

10. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Зайчука ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

11. Большой словарь официальных юридических терминов / сост. Ю. И. Фединский. – М. : Экономика, 2001. – 647 с.

12. Щербина В. С. Господарське право : підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 656 с.

13. Шаповал М. І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації : підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2001. – 174 с.

14. Лосюк Л. В. Адміністративно-правові засади сертифікації в Україні. / Л. В. Лосюк // Право і Безпека. Науковий журнал. – 2011. – № 3 (40). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_3/PB-3/PB-3_31.pdf

15. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124-19>

16. Задихайло Д. В. Господарське право : підручник. – Харків : Право, 2012. – 696 с.

17. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 46-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/46-93>

18. Сопільник Л. І. Стандартизація, якість продукції, метрологія, сертифікація в системі адміністративного права : навч. посіб. / Л. І. Сопільник, О. І. Остапенко. – Львів : Львівський університет бізнесу та права, 2011. – 124 с.

19. Малишева Н. Р. Основні функції управління в галузі охорони навколишнього природного середовища // Екологічне право України. Академічний курс : підручник / Ю. С. Шемшученко, Г. І. Балюк, М. В. Краснова та ін. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2008. – С. 187–241.

20. Бакка М. Т. Метрологія, стандартизація, сертифікація і акредитація. – Ч. 2. Стандартизація, сертифікація і акредитація : [навч. посіб.] / М. Т. Бакка, В. В. Тарасова. – Житомир, ЖІТІ, 2002. – 384 с.

21. Ладиженський В. М. Конспект лекцій навчальної дисципліни “Екологічна стандартизація і сертифікація” (для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліст, спеціальності 7.070801 (7.04010601) “Екологія та охорона навколишнього середовища”) / В. М. Ладиженський, Н. О. Телюра ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 23 с.

22. Скрипчук П. Економічні засади розвитку екологічних сертифікації та стандартизації / П. Скрипчук // Економіка України. – 2012. – № 4. – С. 60–71.

23. Льїна Н. Проблеми визначення юридичної природи екологічної сертифікації / Н. Льїна // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки. – К. : Київ. ун-т, 2012. – Вип. 92. – С. 31–36.

24. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

25. Андрейцев В. І. Екологічне право : курс лекцій : навч. посібник для юрид. фак. вузів. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.

26. Агроєкологія. Методологія, технологія, економіка / [В. А. Черников, И. Г. Грингоф, В. Т. Емцев и др.] ; под. ред. В. А. Черникова, А. И. Черкеса. – М. : Колос, 2004. – 400 с.

27. Завгородня В. М. Система і класифікація функцій державного управління у сфері природокористування і охорони довкілля / В. М. Завгородня // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1 (4). – С. 120–124.

28. Кучинська В. Ю. Екологічна сертифікація в системі функцій екологічного управління / В. Ю. Кучинська // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2015. – Вип. 213(1). – С. 79–87.

29. Про затвердження Технічного регламенту щодо екологічного маркування: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2011 року № 529 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/529-2011-n>

REFERENCES

1. Pro Osnovni zasady (stratehiyu) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2020 roku: Zakon Ukrayiny vid 21 hrudnya 2010 roku № 2818-VI [On the Main Principles (Strategy) of the National Environmental Policy of Ukraine for the Period until the Year 2020: Law of Ukraine on December 21, 2010 № 2818-VI]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/print1463743908801457>.
2. Boytsar R. I., Sopilnyk L. I., Stepnyk V. I. Ekolohichna sertyfikatsiya ta markuvannya: Metodichni vkazivky do samostiynoyi roboty studentiv z kursu “Osnovy sertyfikatsiyi” dlya studentiv spetsialnosti 7.000001, 8.000001 “Yakist, standartyzatsiya ta sertyfikatsiya” [Environmental certification and labeling Guidance for independent work of students on the course “Fundamentals Certification” for students of specialty 7.000001, 8.000001 “Quality, standardization and certification”]. Lviv, Lvivska politehnika Publ., 2010, 36 p.
3. Reut V. Yu. Do pytannya vyznachennya ponyattya ekolohichnoyi sertyfikatsiyi [On the question of the definition of environmental certification]. Naukovyy visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny, Seriya: Pravo, 2013, Vol. 182(1), pp. 182–187.
4. Shyshka R.B. Pidpryemnytske pravo Ukrayiny [Business Law of Ukraine]. Kharkiv, Espada Publ., 2000, 480 p.
5. Losyuk L.V. Zahalni aspekty zakonodavchoho rehulyuvannya sertyfikatsiyi v Ukrayini [General aspects of legal regulation of certification in Ukraine]. Forum prava, 2011, № 2, pp. 535–538. Available at: <http://nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11llvcvu.pdf>
6. Dimov Yu.V. Metrologiya, standartyzatsiya i sertyfikatsiya [Metrology, standardization and certification], Moscow, Piter Publ., 2004, 432 p.
7. Topolnyk V.H., Kotlyar M.A. Metrolohiya, standartyzatsiya, sertyfikatsiya i upravlinnya yakistyu [Metrology, standardization, certification and quality management], Donetsk, DonDUET Publ., 2006, 211 p.
8. Barikhin A.B. Bolshoy yuridicheskyy entsiklopedicheskyy slovar [Great Encyclopedic Dictionary of Law], Moscow, Knizhnyy mir Publ., 2004, 720 p.
9. Zahorodniy A.S., Voznyuk H.L. Finansovo-ekonomichnyy slovnyk [Financial and economic dictionary], Lviv, Lvivska politehnika Publ., 2011, 844 p.
10. Zaychuk O.V., Kopylenko O.L., Onishchenko N.M. Suchasna pravova entsyklopediya [Modern Legal Encyclopedia], Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 2010, 384 p.
11. Fedinskiy Yu.I. Bolshoy slovar ofitsialnykh yuridicheskikh terminov [Large dictionary of legal terms the official], Moscow, Ekonomika Publ., 2001, 647 p.
12. Shcherbyna B.C. Hospodarske pravo [Commercial law], Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 2008, 656 p.
13. Shapoval M.I. Osnovy standartyzatsiyi, upravlinnya yakistyu i sertyfikatsiyi [Fundamentals of standardization, quality management and certification], Kyiv, Yevropeyskyy universytet Publ., 2001, 174 p.
14. Losyuk L.V. Administratyvno-pravovi zasady sertyfikatsiyi v Ukrayini [Administrative and legal principles of certification in Ukraine]. Pravo i Bezpeka. Naukovyy zhurnal, 2011, № 3 (40). Available at: http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2011_3/PB-3/PB-3_31.pdf.
15. Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti: Zakon Ukrayiny vid 15 sichnya 2015 roku № 124-VIII [About Technical Regulations and Conformity Assessment: Law of Ukraine on January 15, 2015 № 124-VIII]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/124-19>.
16. Zadykhaylo D.V. Hospodarske pravo [Business Law], Kharkiv, Pravo Publ., 2012, 696 p.
17. Pro standartyzatsiyu i sertyfikatsiyu: Dekret Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 10 travnya 1993 roku № 46-93 [On standardization and certification: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine on May 10, 1993 № 46–93]. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/46-93>.
18. Sopilnyk L. I., Ostapenko O. I. Standartyzatsiya, yakist produktsiyi, metrolohiya, sertyfikatsiya v systemi administratyvnoho prava [Standardization, product quality, metrology and certification in system of administrative law], Lviv, Lvivskyy universytet biznesu ta prava Publ., 2011, 124 p.
19. Malysheva N.R. Osnovni funktsiyi upravlinnya v haluzi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyschcha [Key management functions in the field of environmental protection]. Ekolohichne pravo Ukrayiny. Akademichnyy kurs [Environmental Law Ukraine. Academic Course]. Kyiv, TOV “Yurydychna dumka” Publ., 2008, pp. 187-241.
20. Bakka M.T., Tarasova V.V. Metrolohiya, standartyzatsiya, sertyfikatsiya i akredytatsiya. Ch. 2. Standartyzatsiya, sertyfikatsiya i akredytatsiya [Metrology, standardization, certification and accreditation. Part 2. Standardization Certification and Accreditation],

Zhytomyr, ZhITI Publ., 2002, 384 p. 21. Ladyzhenskyy V.M., Telyura N.O. *Konspekt lektsiy navchalnoyi dystsypliny "Ekolohichna standartyzatsiya i sertyfikatsiya" (dlya studentiv 5 kursu dennoyi i zaochnoyi form navchannya osvithno-kvalifikatsiynoho rivnya spetsialist, spetsialnosti 7.070801 (7.04010601) "Ekolohiya ta okhorona navkolysnogo seredovyscha")* [Lecture notes of discipline "Environmental standard and certification" (for students the 5th year of full-time and distance learning of educational qualification in speciality 7.070801 (7.04010601) "Ecology and Environment"], Kharkiv, KhNAMH Publ., 2011, 23 p. 22. Skrypchuk P. *Ekonomichni zasady rozvytku ekolohichnykh sertyfikatsiyi ta standartyzatsiyi* [The economic fundamentals of environmental certification and standardization]. *Ekonomika Ukrainy*, 2012, № 4, pp. 60-71. 23. Ilyina N. *Problemy vyznachennya yurydychnoyi pryrody ekolohichnoyi sertyfikatsiyi* [Problems determining of the legal nature of environmental certification]. *Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky. Kiev, Kyyivskyy universytet Publ.*, 2012, Vol. 92, pp. 31-36. 24. *Pro okhoronu navkolysnogo pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy vid 25 chervnya 1991 roku № 1264-XII* [On Environmental Protection: Law of Ukraine on June 25, 1991 № 1264-XII]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. 25. Andreytsev V.I. *Ekolohichne pravo: Kurs lektsiy* [Environmental Law: Lectures], Kiev, Venturi Publ., 1996, 208 p. 26. Chernikov V.A., Gringof I.G., Emtsev V.T. *Agroekologiya. Metodologiya, tekhnologiya, ekonomika* [Agroecology. Methodology, technology, economy], Moscow, Kolos Publ, 2004, 400 p. 27. Zavorodnya V.M. *Systema i klasyfikatsiya funktsiy derzhavnogo upravlinnya u sferi pryrodokorystuvannya i okhorony dovkillya* [System and classification of functions of state government in environmental management and environmental protection]. *Pravovyy visnyk Ukrayinskoyi akademiyi bankivskoyi spravy*, 2011, № 1 (4), pp. 120-124. 28. Kuchynska V.Yu. *Ekolohichna sertyfikatsiya v systemi funktsiy ekolohichnoho upravlinnya* [Environmental certification in the system functions of environmental management]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Seriya: Pravo*, 2015, Vol. 213(1), pp. 79–87. 29. *Pro zatverdzhennya Tekhnichnoho rehlamentu shchodo ekolohichnoho markuvannya: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 travnya 2011 roku № 529* [On approval of the Technical Regulations on environmental labeling: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on May 18, 2011 № 529]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/529-2011-p>